
IV. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК І АУДИТ

УДК 657.8:004

ОБЛІКОВІ КОМУНІКАЦІЇ: КЛАСИФІКАЦІЯ, ЕТАПИ ТА КОМПОНЕНТИ

В. В. МУРАВСЬКИЙ, кандидат економічних наук
(Тернопільський національний економічний університет)

***Анотація.** Мета дослідження полягає у з'ясуванні теоретичних положень облікових комунікацій через дослідження їх видів, етапів і компонентів. Дослідження сучасних облікових комунікацій здійснено у напрямі їх класифікації за критеріями рівня взаємодії, засобу передачі, формалізованості, ієрархічності управління, синхронності та спрямованості; виділення етапів передачі інформації між наступними складовими: відправник, кодування даних, інформаційне повідомлення, канал передачі інформації, декодування, одержувач і механізм зворотного зв'язку. Проведені дослідження забезпечують вироблення понятійного апарату щодо облікових комунікацій, що сприятиме уникненню порушень комунікаційного порядку, що загрожує існуванню облікової системи.*

***Ключові слова:** система обліку, комунікаційний процес, інформаційні технології, облікові комунікації, комп'ютерно-комунікаційні технології.*

Наявність структурних елементів, об'єднаних комунікаційними зв'язками, дозволяє зарахувати бухгалтерський облік до систем з позиції системології. Система обліку інформаційно поєднана з іншими системами, завдяки чому реалізуються облікові функції. Інформаційна функція передбачає надання інформації про факти господарської діяльності підприємства для прийняття управлінських рішень. Таке інформування відбувається не лише у внутрішньому контурі інформаційного простору підприємства, але й виходить за його межі. Інформаційна система підприємства, складовою якої є бухгалтерський облік, пронизана обліковими комунікаціями.

Облікові комунікації у більшості вітчизняних та іноземних наукових працях роз-

глядалися епізодично у ракурсі комунікації з управлінською, маркетинговою та логістичною системами підприємства. З позиції бухгалтерського обліку комунікації досліджувало чимало науковців, зокрема М. С. Пушкар, який наголошує на необхідності поряд із суто обліковими процедурами збору і обробки інформації виокремити нову процедуру – доведення інформації до споживача [5, с. 63]. В. Г. Крючков дослідив комунікаційну взаємодію елементів обліково-податкової системи та спрямування інформаційних потоків у її межах [2, с. 94]. Комунікаційний процес у системах обліку, аналізу й контролю відображається у працях О. А. Лаговської [3, с. 169]. Натомість Н. А. Єрмакова [1, с. 41] досліджувала специфіку комунікаційних процесів між

компонентами економічного простору управлінського обліку.

Мета дослідження – систематизувати розрізнені наукові напрацювання, а для цього необхідно виокремити теоретичні положення облікових комунікацій, дослідивши їх види, етапи та компоненти.

Облікова комунікація (від латинського «communicatio» – зв'язок чи спілкування) – пряме або зворотне передавання початкових даних про соціально-економічні процеси; частково або повністю опрацьованої інформації від однієї особи до іншої (групи осіб); з місця виникнення до місця її обробки; між методичними прийомами обліку, аналізу, контролю та управління. Комунікаційний процес можна класифікувати на внутрішньосистемний, між-

системний і зовнішній по відношенню до системи обліку. Облікові комунікації внутрішньосистемного типу відбуваються між елементами системи обліку. Міжсистемний комунікаційний процес передбачає розподіл облікової інформації між різними ієрархічними рівнями системи управління підприємством. Зовнішні комунікації реалізуються через надання інформації про діяльність підприємства користувачам, які перебувають за межами підприємства і не є працівниками апарату управління. Крім того, облікові комунікації класифікуються за критеріями засобу передачі, формалізованості, ієрархічності управління, синхронності та спрямованості (табл. 1).

Розвиток комп'ютерно-комунікаційних технологій призвів до значного заміщення усних

Таблиця 1

Класифікація облікових комунікацій

№ з/п	Вид облікової комунікації	Характеристика
1. За критерієм засобу передачі інформації		
1.1	Усні	Передача облікової інформації в усному вигляді між працівниками
1.2	Письмові	Використання документу як засобу фіксації та передачі облікової інформації
1.3	Електронні	Застосування комп'ютерно-комунікаційних мереж для передачі інформації в електронному вигляді
2. За критерієм формалізованості комунікацій		
2.1	Формальні	Обмін обліковою інформацією відбувається за попередньо визначеними каналами
2.2	Частково формальні	Хаотичне передавання даних за існуючими каналами для пошуку необхідного адресата
2.3	Неформальні	Інформаційні трансакції відбуваються без чіткої регламентації шляхів доставки даних до реципієнта
3. За критерієм синхронності з матеріальними та грошовими потоками		
3.1	Випереджаючі	Передача облікової інформації прогностичного характеру про показники діяльності підприємства, досягнення яких очікується в майбутньому
3.2	Синхронні	Інформаційний потік відбувається одночасно з матеріальними та грошовими потоками
3.3	Наступні	Облікові дані надходять після виконання господарської операції з певним часовим лагом
4. За критерієм ієрархічності управління		
4.1	Вертикальні	Передача облікових даних між різними ієрархічними рівнями управління від вищого до нижчого або навпаки
4.2	Горизонтальні	Обмін обліковими даними в межах лише одного рівня ієрархії без виходу на інший рівень управління
4.3	Діагональний	Облікові потоки можуть відбуватися як у межах одного ієрархічного рівня, так і між рівнями, ігноруючи субординацію в управлінні
5. За критерієм спрямованості облікового потоку		
5.1	Прямий	Інформаційна трансакція від передавача до одержувача
5.2	Зворотний	Реакція одержувача на отриману інформацію з метою впливу на передавача

і письмових комунікацій на електронні в системі обліку, що значно вплинуло на класифікацію комунікаційних потоків. Донедавна ефективність облікових комунікацій залежала від рівня їх формалізованості, тобто від чіткого опису процедур пересилання облікової інформації від відправника до одержувача. Формалізація інформаційних потоків вимагала значної регламентації організаційної будови управління підприємством. Передбачалася необхідність попереднього прописування каналів передачі облікової інформації.

З часом, розвиток комунікаційних технологій призвів до зменшення потреби у формалізації інформаційних потоків, унаслідок чого відбулася трансформація ролі відправника та одержувача. Сам відправник тепер може ініціювати комунікаційний процес, попередньо сформувавши критерії необхідності в інформації. В момент виникнення облікової інформації, що відповідає критеріям пошуку, одержувач автоматично без попереднього обумовлення інформаційних каналів зможе здійснювати вибірку даних із суцільного інформаційного простору підприємства. Таким чином, зростає роль зворотних облікових комунікацій, які можуть випереджати навіть прямі інформаційні потоки. Облікові комунікації безпосередньо залежать від організаційної структури підприємства та стилю управління, що впливає на схему потоків облікової інформації між працівниками різних структурних одиниць.

Дерегламентація інформаційних каналів стирає межі між класифікаційними ознаками вертикальних, горизонтальних або діагональних комунікацій в ієрархічній структурі управління. Сучасні комунікаційні технології дають можливість сформувати хаотичне інформаційне середовище з керованим описом параметрів облікової інформації. Незалежно від ієрархічного рівня управління підприємства облікова інформація автоматично акумулюється з хаотичних інформаційних потоків і передається реципієнту відповідно до його запитів. Необхідним є лише максимальний опис характеристик і змісту облікових даних для коректного їх пошуку в майбутньому.

Комунікаційні зв'язки можуть бути лише ефективними за умови збільшення кількості

синхронних і випереджуючих інформаційних потоків. Значний інформаційний лаг може стати причиною прийняття несвоєчасних і неефективних управлінських рішень. Сучасні комп'ютерно-комунікаційні технології забезпечують одномоментність виникнення і передачі облікової інформації. Комунікаційний процес відбувається синхронно зі збором даних про факти господарської діяльності, що забезпечує актуальність облікової інформації і усєї системи обліку загалом. Випереджальні облікові комунікації містять прогнозу облікову інформацію з метою вироблення альтернативних управлінських рішень ще до моменту виникнення господарської операції. Така інформація є корисною для антикризового менеджменту і сприяє попередженню отримання негативного економічного результату діяльності.

Комунікаційний процес неможливий без наявності обов'язкових складових: відправника (комунікатора), інформаційного повідомлення, каналу передачі інформації, отримувача (реципієнта) та механізму зворотного зв'язку для контролю за вірністю інформаційної інтерпретації. Якщо відправник і одержувач в обліку є традиційно інертними і незмінними, то канали прямої та зворотної передачі історично вдосконалюються з розвитком інформаційних технологій. Автоматизація обліку також стала причиною зменшення участі людського чинника при автоматизованому ініціюванні інформаційного обміну. Іншими словами, сучасні технічні пристрої здатні самостійно збирати та відправляти облікові дані на обробку. Аналогічно й результативна інформація відправляється до одержувача й акумулюється до моменту реакції на її зміст. Зворотний зв'язок дає змогу відправнику переконатися у тому, що зміст відправленого повідомлення одержувач максимально правильно трактує.

Обліково-комунікаційний процес розпочинається в момент прийняття відправником рішення про необхідність передачі інформації одержувачу. Таке рішення доцільно приймати одразу після або до виникнення факту господарської діяльності та збору інформації про нього для забезпечення максимальної своєчас-

ності обліку. Облікові дані необхідно подавати у формі, прийнятній для зрозумілості та вірності інтерпретації одержувачем, відповідно до його професійних і психо-когнітивних здібностей. З метою забезпечення ефективності комунікації облікова інформація передається у зручному для сприйняття вигляді, щоб досягти її своєчасності та актуальності.

Актуальною облікова комунікація може бути лише за умов потрапляння інформації до одержувача, якому вона потрібна та дозволена для використання. Отримання неактуальної інформації призводить до затрат часу на її опрацювання, що погіршує продуктивність праці фахівця з обліку та управління. У разі надмірного накопичення зайвої облікової інформації погіршуються селективні можливості одержувача, унаслідок чого зростає імовірність пропущення корисних даних для прийняття управлінського рішення. На думку А. Г. Маміконова, інформаційне перенасичення потребуватиме часу та зусиль системи управління хоча б на осмислення її змісту, навіть елементарний аналіз даних для визначення можливості їх використання потребує певних затрат ресурсів на її сприйняття, приносить певну шкоду управлінському процесу [4, с. 107]. Натомість, потрапляння даних до осіб, несанкціонованих на їх опрацювання, може призвести до порушення комерційної таємниці підприємства та завдання йому економічної шкоди.

Недопущення інформаційного перенасичення, нецільової комунікації та несанкціонованого доступу до конфіденційної інформації потребує вибору оптимальних методів кодування та декодування облікових даних. Кодування як структурний елемент облікової комунікації передбачає формування системи показників і обрання форми їх відображення для забезпечення комунікаційної зручності. Здебільшого в бухгалтерському обліку регламентовано порядок кодування облікової інформації у формі первинних документів, накопичувальних реєстрів і форм звітності. Затвердження типових форм документів із переліком обов'язкових реквізитів і порядком їх заповнення забезпечує регламентованість у декодуванні облікової інформації одержува-

чем. Іншими словами, незалежно від особи, яка сформувала облікове повідомлення, одержувач зможе з високим рівнем імовірності правильно його інтерпретувати.

Проте така зарегульованість процесу кодування облікової інформації містить бар'єр неможливості відображення в типових формах документів додаткової інформації, яка може бути корисною для прийняття ефективного управлінського рішення. З розвитком комп'ютерно-комунікаційної техніки проблема інформаційного мінімуму в типових формах документів була розв'язана завдяки переведенню облікової інформації в електронну форму. Кодування облікових даних в електронному режимі сприяє відображення актуальних для одержувача показників у вільному форматі або регламентованому первинному документі з додатково необхідними реквізитами, які не відобразатимуться під час друку. Аналогічно й у звітних документах може відображатися інформація, яка не передбачена законодавством, але необхідна для коректного управління підприємством. І навпаки, зайві або заборонені для огляду облікові показники можуть вилучатися з документів для певного кола осіб, відповідно до їх права доступу чи посадових повноважень. Ефективність декодування реалізується через графічний і діалоговий інтерфейс взаємодії одержувача облікової інформації з автоматизованою системою обліку. Через використання вікон запитів, табличного, графічного та відеорежиму відображення контенту інформаційного повідомлення реалізується комунікаційна зручність облікового процесу, що сприяє оптимізації сприйняття облікового повідомлення.

Отже, дослідження сучасних облікових комунікацій здійснено у напрямі їх класифікації за критеріями рівня взаємодії, засобу передачі, формалізованості, ієрархічності управління, синхронності та спрямованості; виділення етапів передачі інформації між такими складовими: відправник, кодування даних, інформаційне повідомлення, канал передачі інформації, декодування, одержувач і механізм зворотного зв'язку; узагальнення характеристик залежно від таких організаційних чинників, як місце перебування одержувача по відношенню до

господарюючого суб'єкта, доступ до інформації відповідно до посадових обов'язків, стиль управління, організаційна структура, ініціатор комунікації та форма інформаційного запиту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ермакова Н. А. Контрольно-информационные системы управленческого учета / Н. А. Ермакова. – М. : Экономистъ, 2005. – 296 с.
Ermakova N. A. Kontrolno-informatsionnyie sistemyi upravlencheskogo ucheta / N. A. Ermakova. – М. : Ekonomist', 2005. – 296 s.
2. Крючков В. Г. Теоретико-методологическое исследование современных моделей информационной учетно-налоговой системы и концепция коммуникационного взаимодействия ее элементов / В. Г. Крючков. – М. : Финпресс, 2009. – 112 с.
Kryuchkov V. G. Teoretiko-metodologicheskoe issledovanie sovremennyih modeley informatsionnoy uchethno-nalogovoy sistemyi i konseptsiya kommunikatsionnogo vzaimodeystviya ee elementov / V. G. Kryuchkov. – М. : Finpress, 2009. – 112 s.
3. Лаговська О. А. Морфологічний підхід до формалізації комунікаційних зв'язків системи бухгалтерського обліку / О. А. Лаговська // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2011. – Ч. 2 (21). – С. 169–178.
Lagovska O. A. Morfologichniy pidhid do formalizatsiyi komunikatsiynih zv'yazkiv sistemi buhgalterskogo obliku / O. A. Lagovska // Problemi teorii ta metodologiyi buhgalterskogo obliku, kontrolyu i analizu. – 2011. – Ch. 2 (21). – S. 169–178.
4. Мамиконов А. Г. Принятие решений и информация / А. Г. Мамиконов. – М. : Наука, 1983. – 184 с.
Mamikonov A. G. Prinyatie resheniy i informatsiya / A. G. Mamikonov. – М. : Nauka, 1983. – 184 s.
5. Пушкар М. С. Створення інтелектуальної системи обліку : монографія / М. С. Пушкар. – Тернопіль : Карт-бланш, 2007. – 152 с.
Pushkar M. S. Stvorennya intelektualnoyi sistemi obliku : monografiya / M. S. Pushkar. – Ternopil : Kart-blansh, 2007. – 152 s.

В. В. Муравский, кандидат экономических наук (Тернопольской национальной экономической университет). **Учетные коммуникации: классификация, этапы и компоненты.**

Аннотация. Цель исследования заключается в выяснении теоретических положений учетных коммуникации через исследование их видов, этапов и компонентов. Исследование современных учетных коммуникаций осуществлено в направлении их классификации за критериями уровня взаимодействия, средства передачи, формализованности, иерархичность управления, синхронности и направленности. Выделены этапы передачи информации между следующими составляющими: отправитель, кодировка данных, информационное сообщение, канал передачи информации, декодирование, получатель и механизм обратной связи. Проведенные исследования обеспечивают выработку понятийного аппарата относительно учетных коммуникаций, что будет способствовать избеганию нарушений коммуникационного порядка, который угрожает существованию учетной системы.

Ключевые слова: система учета, коммуникационный процесс, информационные технологии, учетные коммуникации, компьютерно-коммуникационные технологии.

V. V. Muravskyi, Cand. Econ. Sci. (Ternopil National Economic university). **Accounting communications: classification, stages and components.**

Summary. The aim of research consists in finding out of theoretical positions of registration communication through research of their kinds, stages and components. The research of modern accounting communications in direction of their classification by the criteria of co-operation level, mean of transmission, formalizations, management hierarchy, synchronousness and orientation are given.

Developed the stages of information transactions between the followings constituents: sender, codes given, information message, channel, decoding, recipient and mechanism of feed-back. This research is provide the theory statutes of accounting communications, that will be instrumental of the violations avoidance of communication order which threatens existence of an accounting system.

Keywords: *accounting system, communication process, information technologies, accounting communications, computer-communication technologies.*